

OLAĞANÜSTÜ DÖNEMLERDE TÜRKİYE'DE SIÇRAMA TEZİNİN GEÇERLİLİĞİ: EKONOMETRİK BİR ANALİZ

VALIDITY OF SPLASH IN TURKEY IN OUTSTANDING THESIS PERIOD: AN ECONOMETRIC ANALYSIS

Öğr.Gör.Dr. Hakan GÜNEŞ

Bartın Üniversitesi, Bartın Meslek Yüksek Okulu, hakangunes@bartin.edu.tr
Bartın / Türkiye

ORCID: 0000-0002-0537-3637

Dr.Öğr.Üyesi Ahmet ARSLAN

Gaziantep Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, aharslan66@gmail.com
Gaziantep / Türkiye

ORCID: 0000-0002-2355-7544

ÖZET

Olağanüstü dönemlerde kamu harcamalarının sıçrama yaptığı ve olağanüstü dönem geçtikten sonra bir daha eski haline gelmeyeceğini savunan Peacock –Wiseman sıçrama tezine yönelik literatürde çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların bazıları tezi destekler nitelikte iken, bazı çalışmalarda ise sıçrama tezinin geçerli olmadığına yönelik sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmada, Türkiye’de 1975-2020 dönemi için “Sıçrama Tezinin” geçerliliği test edilmiştir. Bu doğrultuda merkezi yönetim harcamaları ile GSYİH verilerinin kullanıldığı analizde, Bai-Perron ve CUSUMQ yapısal kırılma testi tercih edilmiştir. Bai- Perron testi neticesinde beş yapısal kırılma yılı tespit edilmiş ve bu yapısal kırılmaların CUSUMQ test sonucuyla da uyduğu görülmüştür. Analiz sonucu tespit edilen yapısal kırılma yıllarının, Türkiye’de yaşanan kriz, kaos, salgın gibi ani sosyal ve ekonomik değişmelerin yaşandığı olağanüstü dönemlere karşılık geldiği görülmüştür. Bu çerçevede; kaos ve ardından sıkıyönetim dönemi 1980-1985, borç krizinin yaşandığı 1994, şubat krizinin etkisini gösterdiği 2001-2003, küresel mortgage krizi dönemi,2008-2009 ve 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında pandemi salgın dönemi 2015-2020 dönemleri kırılma dönemleri olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemlerde kamu harcamaları sıçrama yaparak reel olarak artmakta ve olağanüstü dönem ortadan kalktıktan sonra ise eski düzeyine dönemmemektedir. Analiz sonucu bulgular değerlendirildiğinde, Türkiye’de 1975-2020 yıllarını kapsayan zaman diliminde beş olağanüstü dönem için sıçrama tezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kriz, olağanüstü dönemler, pandemi, kamu harcamaları, Bai-Perron testi

ABSTRACT

There are various studies in the literature regarding the Peacock-Wiseman Displacement thesis, which argues that public expenditures jumped during extraordinary times and will not become old after the extraordinary period. While some of these studies support the thesis, some studies have concluded that The Displacement Thesis is not valid. In this study, for the 1975-2020 period in Turkey "Thesis of Displacement" validity was tested. In this direction, BaiPerron and CUSUMQ structural breakage tests were preferred in the analysis using central government expenditures and GDP data. Five years of structural break were determined as a result of the Bai-Perron test, and these structural breaks were found to match with the CUSUMQ test result. Analysis of the results identified structural break year, the crisis in Turkey, chaos, suddenly experiencing social and economic changes as the epidemic disease has been shown to correspond to an extraordinary period. In this context; Chaos followed by martial law in 1980-1985, the debt crisis was experienced in 1994, the February crisis took effect in 2001-2003, the global mortgage crisis period in 2008-2009 and the pandemic epidemic period after the coup attempt and the post-pandemic period in 2015-2020 were considered as breaking periods. During these periods, public expenditures jumped and increase in real terms and after the extraordinary period is over, they cannot return to their previous level. When the analysis results of the findings evaluate, the time period covering the years of 1975-2020 in Turkey has concluded that the The Displacement Thesis is valid for five extraordinary leap years.

Keywords: Crisis, extraordinary periods, pandemic, public spending, Bai-Perron test

1.GİRİŞ

Savaş, doğal afetler ve salgın hastalıklar gibi olağanüstü durumlar ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal yapıları üzerinde önemli etkiler bırakmaktadır. Bu durumlar, devletin varlığının ve etkinliğinin sorgulanmasında büyük bir önem teşkil etmektedir. Kamu harcamalarının ülkelerin "Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla" (GSYH)'ya oranlanması ile kamu kesiminin ekonomi içindeki büyüklüğü hakkında fikir edinmek mümkündür fakat olağanüstü dönemlerde kamu harcamalarında ortaya çıkacak değişikliklerle birlikte kamu kesiminin büyüklüğü değişiklik gösterebilmekte ve dinamik bir yapı sergilemektedir. Hızla gelişen ve değişen dünya koşulları, ülkeleri zamanında ve hızlı bir şekilde uyum gösterme çabası içine sürüklemektedir.

Küreselleşme ile birlikte, ülkelerin yaşadıkları olağanüstü durumlardan tek taraflı olarak değil de bir bütün olarak etkilenme ihtimallerinin arttığı görülmüştür. Nitekim ilk olarak Çin'in Vuhan Eyaleti'nde Aralık ayının sonlarında solunum yolu belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) ile gelişen bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020'de tanımlanan bir virüs olan "Covid 19" adı ile anılan koronavirüs hastalığı ortaya çıkmıştır. Önce Çin'de başlasa da birkaç ülke haricinde etkisini tüm dünyada hissettirmiştir. Koronavirüsün Türkiye'de etkisini hissettirmeye başlaması 2020 yılının Nisan ayından itibaren daha belirgin hale gelmeye başlamıştır.

Kamu harcamalarının olağanüstü durumlarda/dönemlerde değişikliğinin ölçülmesi ve ülke ekonomisi üzerindeki etkilerinin iyi bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Söz konusu olan istenmeyen durumlar/dönemler karşısında ülkeler, alınması gereken tedbirleri daha hızlı bir şekilde alabilecek ve yaşanacak olumsuz etkilerin en az zararla atlatılabilmesi sağlanabilecektir.

Bu çalışmada; Olağanüstü dönemlerde Türkiye'deki kamu harcamalarındaki artış miktarının Peacock-Wiseman Sıçrama tezine uygun olarak bir değişiklik gösterip göstermediği teknik analizlerle ölçülmeye çalışılmıştır.

2.KAMU HARCAMALARI VE ARTIŞ NEDENLERİ

Devletin yapmak zorunda olduğu bazı hizmetlerin yerine getirilebilmesi için yaptığı giderler olarak tanımlanabilen kamu harcamaları, kendi içerisinde çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu sınıflandırmaların en temeli, dar ve geniş anlamda kamu harcaması sınıflandırmasıdır. Devletin bütçe içinde yer almayan ya da bir kalem oluşturmayan nitelikteki harcamaları haricinde parasal olarak ifade edilen harcamaları ise dar anlamda kamu harcaması kapsamına girmektedir.

Bununla birlikte devletin vazgeçtiği birtakım gelirleri(muafiyeti indirim ve istisnası) gibi uygulamalar ile yaptığı amortisman giderleri de geniş anlamda kamu harcaması kapsamına girmektedir.

Geniş anlamda kamu harcamaları dar anlamda kamu harcamalarına ilave olarak belirtilen bir takım giderlerin de ilave edilmesi ile oluşmaktadır. Buna göre; geniş anlamda kamu harcaması kapsamına giren giderleri şu şekilde belirtmek mümkündür(Akdoğan, 2014:65; Edizdoğan, 2008: 40-41):

- 1.Merkezi idare ve mahalli idarelerin yaptığı giderler,
- 2.Kamu iktisadi Kuruluşlarının yaptığı giderler,
- 3.Sosyal Güvenlik Kurumunun yaptığı giderler,
- 4.Topluma yararlı Kuruluşların yaptığı harcamalar,
- 5.Vergi muafiyet, istisna ve indirimleri,
- 6.Bireysel kişilerin devlete yaptığı bağış ve yardımlar,
- 7.Devletin aktifinde meydana gelen düşüşlerdir.

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 3. Maddesi'nin h bendine göre ise kamu gideri; "Kanunlara dayanılarak yaptırılan iş, alınan mal ve hizmet bedelleri,sosyal güvenlik katkı payları,iç ve dış borç faizleri,borçlanma genel giderleri,borçlanma araçlarının iskontolu satışından doğan farklar,ekonomik, mali ve sosyal transferler,verilen bağış ve yardımlar ile diğer giderler." şeklinde tanımlanmıştır.

Kamu harcamalarının büyüklüğü ve artış hızı ülkelerin siyasi, kültürel ve coğrafi koşulları ile ülkelerde uygulanan ekonomik sistemin türüne bağlı olarak değişebilmektedir. Sosyalist ekonomi sisteminin ağırlıklı olarak görüldüğü ülkelerde kamu harcamalarının milli gelir içerisindeki payı daha fazla iken, liberal ekonomik sistemi benimsemiş ülkelerde kamu harcamalarının milli gelir içindeki payı nispeten düşüktür.

Kamu harcamaları birçok neden ile artmaktadır. Bu nedenler gerçek artış nedenleri olabileceği gibi görünüşte artış nedenlerinden de kaynaklı olabilmektedir. Belli bir dönemde kamu harcamalarında meydana gelen parasal artışlara mutlak, milli gelir, yüzölçümü veya nüfus gibi diğer ekonomik ve sosyal değişkenlere göre artışına ise göreceli artış denilmektedir. Kamu harcamalarının gerçek ve görünüşte artışı, göreceli artışa bakılarak değerlendirilmektedir (Öğretir, 2020: 76-77). Kamu harcamalarının gerçek artış nedenleri arasında, askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik sebepler ile teknolojik bir takım sebepler yer almaktadır. Kamu harcamalarını görünüşte artıran sebepler ise paranın satın alma gücünde azalış, bütçe usullerinde değişikliğe gidilmesi, aynı ekonomiden parasal ekonomiye geçilmesi, devlet sınırlarının ve nüfusun değişimidir. Nüfus miktarındaki değişimin hem gerçekte hem de görünürdeki artış nedenleri arasında yer almaktadır. Nüfus miktarındaki artışın kamu harcama miktarındaki artış ile kıyaslanması durumunda, gerçek ya da görünüşte bir artış olduğu ortaya konmaktadır. Eğer kamu harcamaları, miktarı nüfus artış miktarına kıyasla daha fazla artmış ise gerçek artışın varlığından söz edilmektedir. Şayet kamu harcamaları miktarı nüfus artış hızına eşit ise görünüşte bir artışın varlığından söz etmek mümkündür. Bu durum kamu harcamaları ile aynı dönemdeki GSYH'ya göre de ele alınmaktadır. Eğer belli bir dönemde kamu harcamaları GSYH'dan daha hızlı artış gösteriyorsa gerçek artış; aynı ölçüde artış gösteriyorsa görünüşte artıştan bahsetmek mümkündür. Kamu harcamalarının finansal olarak yıldan yıla artması mutlak anlamda arttığını gösterirken; GSYH, yüzölçümü ya da nüfus gibi değişkenlere kıyasla artması göreceli artışı ifade etmektedir. Analizlerde de mutlak artış yerine göreceli artışa göre değerlendirme

yapılması daha sağlıklı değerlendirmelere ulaşmada yarar sağlamaktadır (Pehlivan, 2015: 73; Akdoğan, 2016:78-83).

3.KAMU HARCAMALARIN ARTIŞI İLE İLGİLİ TEMEL YAKLAŞIMLAR

Kamu harcamalarının artışını açıklayan birçok yaklaşım olmakla birlikte üç temel yaklaşım öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımlar, Wagner kanunu, Peacock ve Wiseman'nın sıçrama tezi ve Rostow öncülüğünde ortaya atılan kalkınma modelleridir(Cullis and Jones, 1992: 385; Kutbay ve Gerede, 2019:2, Öğretir, 2020: 77-80).

3.1.Wagner Yasası: Devlet Faaliyetlerinin Artış Kanunu

Alman İktisatçı A.Wagner 1880 yılında Sanayi bakımından gelişmiş ülkeleri inceleyerek ABD, İngiltere, Almanya gibi ülkelerde kamu harcamalarının artışının sanayileşmeye bağlı olarak artan milli gelir yükselişi ile ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Wagner'a göre sanayileşmenin artması üretim artışını da beraberinde getireceği için milli gelirin de üretim artışına bağlı olarak artacağını ve milli gelirdeki artışın kamu harcamalarında da artışa sebep olacağını ortaya koymuştur. Wagner'a göre milli gelirdeki artış sebebiyle bireylerin devletten bekledikleri hizmet talebi de artacak, özel sektörün gerçekleştiremediği hizmetleri devletin gerçekleştirmesi yönünde bir baskı oluşacaktır. Bu baskı neticesinde devletin faaliyet alanı da genişleyeceğinden kamu harcamaları da artmış olacaktır. Nitekim Wagner kanununa "devlet faaliyetlerinin artış kanunu" denilmesinin bir sebebi de budur. Wagner'a göre sanayileşmenin getirdiği gelişme ile birlikte bireylerin gelirlerinin de artması ile köyden kente göçün artması ve böylelikle altyapı hizmetlerine talebin artması, gelir düzeyi artan bireylerin daha çok eğitim ve sağlık gibi hizmetleri almak istemesi gibi sebeplerle de kamu harcamaları sürekli olarak artacaktır(Nadaroğlu, 1998: 142).

Sosyal ve ekonomik sebeplere bağlı olarak kamu harcamalarında ortaya çıkan artışlar hem niteliksel hem de miktarsal artışlardır. Dolayısıyla Wagner'a göre; kamu harcamaları hem genişliğine hem de yoğunluğuna göre artmaktadır. Kamu harcamalarının miktarı kadar kamu hizmetinin kalitesi de artmaktadır. Sanayileşme ile gelir düzeyi artan bireylerin daha önceki kamu hizmetlerini yetersiz ve eksik görmesi devletin daha üst düzeyde hizmet sunma gerekliliğini artırmaktadır(Hızarcı, 2007:13).

Wagner'a göre; kamu harcamalarındaki artışın bir diğer nedeni de sanayileşmeye bağlı teknolojik ilerleme ile birlikte emek yoğun teknolojinin yerini sermaye yoğun teknolojinin alması fakat bunun kamu kurumları içerisinde daha geciken bir süreçte gerçekleşmesidir. Özel sektörün verimliliğe dayalı olarak maliyet ve ücretleri belirlemesine karşın kamu kesiminde verimlilik esaslı olmayan ücret ödeme ve teknolojik ilerlemenin emeğe yansımalarının özel sektöre kıyasla daha geriden gelmesi, aynı miktarda hizmet sunabilmek için daha fazla kamu harcaması yapılmasını gerekli kılmaktadır(Edizdoğan vd.,2019:57).

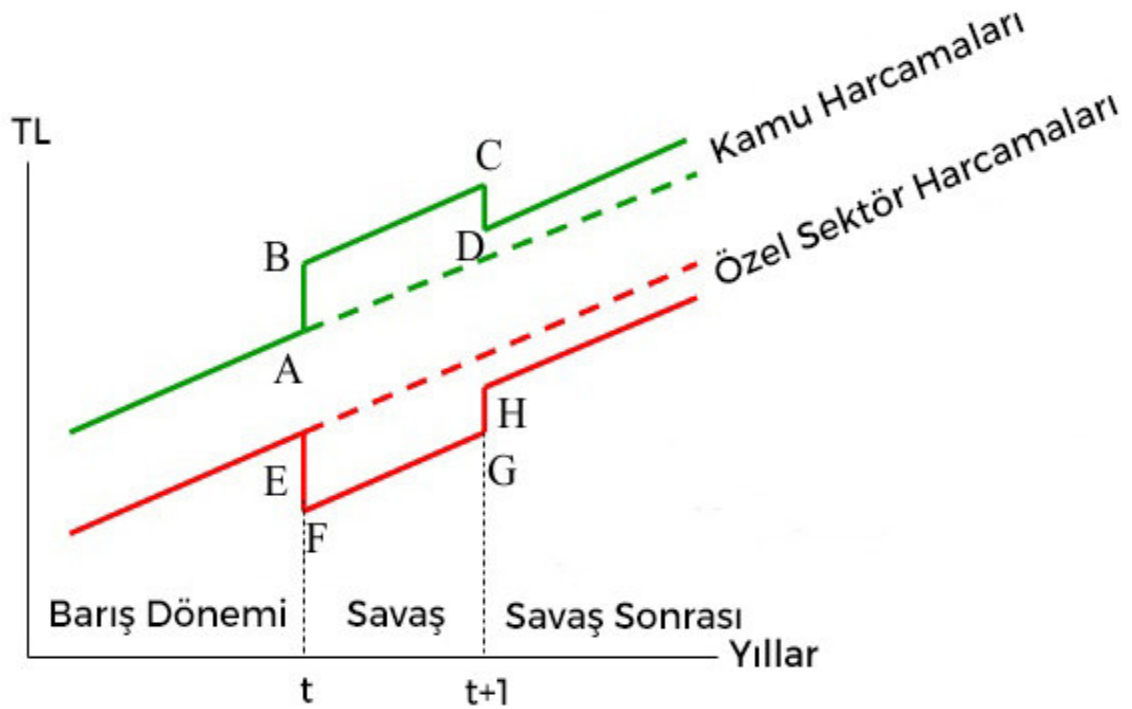
3.2.Peacock –Wiseman Sıçrama Tezi

Wagner'ın iddea ettiği kamu harcamalarının devlet faaliyetlerindeki artış sebebiyle devamlı arttığı fikri kısa dönemli kamu harcama dalgalanmalarının nedenlerini açıklamamakta uzun dönemli olarak kamu harcamalarının sürekli artma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Oysa kamu harcamalarının uzun dönemlik artışları yanında kısa süreli sıçramalar yaparak artmasının nedenleri de en az uzun dönemli analizler kadar araştırılması ve nedenlerinin incelenmesini gerektirecek derecede önemlidir. Kamu harcamalarında zaman içinde değişiklik gösterdiği artış eğilimlerinin nedenini açıklamaya çalışan ve ilk defa ortaya koyan çalışma T.Peacock-J.Wiseman'ın ileri sürdükleri Sıçrama Tezidir(Edizdoğan,2019:58).

Peacock ve Wiseman İngiltere'de 1890 ile 1950 yılları arasında kamu harcamalarındaki artışa yönelik incelemeleri sonrasında savaş gibi olağanüstü dönemlerde kamu harcamalarının sıçrama yaparak arttığını ve savaş sona erdiğinde ise kamu harcama seviyesinin eski haline geri çekilmesi

beklenirken, bunun gerçekleşmediğini ortaya koymuşlardır. Peacock ve Wiseman'a göre; savaş koşulları ortadan kalktığı halde kamu harcamalarındaki artış belirgin ve kesindir. Bu yüzden bu tezin adı "Sıçrama Tezi" olarak literatüre geçmiştir (Nadaroğlu,1996:145). Bunun nedeni olarak savaş sonrasında yıkılan binaların onarımı ve ödenen savaş tazminatları olabilir. Yine Sıçrama teze göre; kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasında da güçlü bir bağ kurmak mümkündür. Özellikle olağanüstü dönemlerde devletin verdiği politik kararlara bağlı olarak topladığı vergi gelirleri de buna bağlı artmaktadır. Olağanüstü dönemde olağanüstü kamu harcaması yapan hükümetler bu harcamaların finanse edilebilmesi için vergi seviyesini de daha üst bir seviyeye çıkarmak isterler. Koşulların politikacıları bu duruma zorlaması halkın yüksek vergi oranına direncini de kırmaktadır. Böylelikle zor durumda da olsa belirli bir seviyede halktan vergi toplamaya devlet halkını alıştırmış olur. Savaş gibi olağanüstü durum ortadan kalktıktan sonra halkın hizmet talebinde meydana gelen artışa hükümetin aynı yüksek seviyede vergi istemesine halkın sessiz kalması durumu söz konusu olur. Nitekim halk yüksek oranda vergi yüküne dayanır bir vaziyettedir. Olağanüstü bir durumda halkın vergi yükü hakkında genel eğilimi daha olumlu olması sebebiyle vergi yükü konusunda daha katlanabilir olması, olağan bir durumda da vergi yüküne bağlılık kazanarak, yüksek vergi oranını daha çok hizmet talep ederek göstermesine sebep olabileceği düşünülmektedir(Akbulut,1993:247). Genellikle savaş dönemleri gibi olağanüstü dönemler kamu harcamalarının sıçramalar yaparak arttığı dönemler olarak ifade edilmektedir. Barış döneminde savaş dönemlerinde kamu harcamaları sıçrama eğilimi gösterecek şekilde yükselmektedir. Savaş sonrası dönemde ise kamu harcamalarının eski seviyesine geri gelmediği görülmektedir. Şekil 1'de savaş ve savaş sonrası kamu ve özel harcama eğilimi yer almaktadır.

Şekil 1. Savaş ve Savaş sonrası Kamu ve Özel Harcama Eğilimi

Kaynak: (Edizdoğan ve diğ.,2019:61)

Şekil 1’de görüldüğü gibi; savaş harcamaları, özel sektör harcamalarında bir miktar azalışa neden olmaktadır. Savaş bittikten sonra ise özel harcamalar tekrardan artarak aradaki farkı kapatmaktadır. Böylelikle özel sektör harcamalarının savaş sonrası tekrardan artması toplam harcamaların savaş öncesi döneme tekrar dönmesini engellemektedir.

Mükelleflerin savaş ile birlikte yüksek vergi yüküne katlanabilir olması, savaş bittikten sonra özel sektörün sorumluluğu altında olan ya da yaşanan değişimlerle birlikte yeni ortaya çıkan başka alanlara da devletin el atmasına sebep olabileceği düşünülmektedir. Örneğin, önceden hiç uygulamadığı ya da tamamlama imkânı bulamadığı bir takım projelerin hayata geçirilmesi ile kamu harcamaları tekrar artmaktadır. Tamamlanamayan altyapı hizmetleri için gerekli finansmanı yüksek vergi gelirleri sayesinde sağlayıp hizmetin tamamlanabilmesi mümkün olmaktadır. Savunmaya yönelik harcamalar azaldığından onun yerine elde edilen kaynağın özel nitelikli hizmetlerin finansmanına harcanması ile harcamalarda artış trendi devam etmektedir (Musgrave ve Musgrave, 1976: 7).

3.3. Kalkınma Modelleri

Musgrave ve Rostow (1969), ülkelerdeki kamu harcamaları artışının demografik faktörler, kentleşme ve sanayileşme gibi sosyal ve iktisadi kalkınma düzeyi ile ilgili faktörlere bağlı olarak açıklamaktadır. Onlara göre, kalkınmanın ilk aşamalarında ulaştırma, haberleşme, enerji gibi altyapı yatırım harcamaları ağırlıklıdır. Ülkede maddi sermaye oluşumu tamamlandıktan sonra, kalkışa geçiş (takeoff) aşamasında ülkenin demografik yapısı genç nüfus ağırlıklı ise; daha çok eğitim; yaşlı nüfus ağırlıklı ise sağlık, emeklilik ve sosyal güvenlik hizmetlerine yapılan harcamalar artar. Kalkınma sonrası sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte geleneksel toplum yapısının değiştiği ülkelerde sosyal transfer harcamaları artış gösterir (Öğretir, 2020: 77-80) Sonuç olarak, ekonomik kalkınma ve büyümenin kamu harcamaları üzerinde önemli etkileri olduğu ortaya konulmuştur.

4.LİTERATÜR

İlgili alan yazını incelendiğinde; sıçrama tezi ile ilgili ulusal ve uluslararası çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların bazıları doğrudan sıçrama tezi ile ilişkili olmakla beraber diğer bazı çalışmalar ise olağanüstü harcamaların kamu harcamaları üzerine etkileri ile ilgilidir. Pandemi sürecinin yeni ortaya çıkması sebebiyle bu konuda sıçrama tezi ile ilişkilendirerek yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Bu durum çalışmanın özgün olduğunu göstermektedir 1961 yılından 2020 yılına kadar yapılan çalışmaların konu ve kapsamı, çalışmalarda kullanılan yöntem ve varılan sonuçlar literatür taraması adı altında Tablo.1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Peacock ve Wiseman Sıçrama Tezi Çerçevesinde Literatür Taraması(1961-2020)

Araştırma	Konu Kapsamı	Kullanılan Yöntem	Varılan Sonuçlar
Peacock ve Wiseman (1961)	İngiltere’de 1890-1955 yılları arasında kamu harcamalarının seyrini analiz etmiştir.	Veri ve döküman analizi	Savaş gibi olağanüstü ve çalkantılı dönemlerde kamu harcamalarında sıçrama denilecek tarzda bir artış meydana geldiğini ortaya çıkarmıştır.
Peacock, A. ve Jack W. (1967).	İngiltere 1876-1915 ulusal hükümet ve yerel yönetim harcamalarının seyrini analiz etmiştir.	Veri ve Doküman Analizi	Ulusal hükümet harcamalarının yerel yönetim harcamalarının üzerinde seyrettiğini bunun sebebinin ise silahlanma yarışına bağlı olduğunu ortaya çıkarmıştır.
Gupta (1967)	Kamu harcamalarının artışını sıçrama tezi perspektifinde ele alarak ABD, İngiltere, Kanada, Almanya ve İsveç ülkelerinde sıçrama tezinin ne derece geçerli olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.	Veri analizi	Peacock ve Wiseman sıçrama tezine paralel olarak savaş dönemlerinde kamu harcamalarında ani artışların ortaya çıktığını ve İsveç gibi savaşa dahil olmayan bir ülkede bu durumun ortaya çıkmadığını ve olağanüstü ya da çalkantılı denilen dönemlerde kamu harcamalarında bu tarz artışların görüldüğünü ortaya çıkarmıştır.
Bonin vd. (1969)	Sıçrama tezi ile benzer anlam taşıyan değiştirme etkisinden faydalanarak savaşların kamu harcamaları üzerindeki etkisini incelemiştir.	Veri analizi	Savaş dönemlerinde artan kamu harcamalarının savaş bittikten sonra olası düşmanlıkların devam etmesi sebebiyle artmaya devam etmektedir

Goffman ve Mahar (1971)	Karayıp Ülkesinde ani bir biçimde artan kamu harcamalarının demokrasi ve kalkınmışlık düzeyi ile bir ilişki olup olmadığına yönelik çalışma yapmıştır.	Veri analizi	Kamu harcamalarındaki sıçrama şeklindeki artışların, çalkantılı dönemler yaşama ihtimali daha az olan demokrasi ve kalkınmışlık düzeyi yüksek ülkelerde de görülebileceğini, meselenin tek başına demokrasi ve kalkınmışlıkla ilişkilendirilemeyeceğini ortaya çıkarmıştır.
Nagarajan (1979)	Hindistan ile Çin arasında yaşanan olumsuz ilişkilerin kamu harcamaları üzerindeki etkileri araştırılmış ayrıca ülkelerdeki çalkantılı dönemler yanında küresel nitelikte olmayan toplumsal olayların da kamu harcamaları üzerinde bir etkisi olup olmadığına yönelik testler yapmıştır.	Ampirik test	Sadece ülkeleri derinden etkileyen ciddi çalkantılı dönemlerin değil aynı zamanda küçük çalkantıların da kamu harcamalarında sıçramaya sebep olabileceğini ortaya çıkarmıştır.
Akbulut(1993)	Türkiye’de 1972-1980 darbe dönemleri için 1963-1990 yılları arasındaki kamu harcamalarının gelişimi analiz edilmiştir.	Zaman serisi yöntemi ve regresyon tahmin yöntemi kullanılmıştır.	Peacock-Wiseman sıçrama tezini destekler nitelikte sonuçlar bulunmuştur.
Lonik, K. A. T. (1998)	Malezya’da 13 Mayıs 1969 ırksal çatışmasını bir sosyal kargaşa biçimi olarak ele alarak Peacock-Wiseman Hipotezi test edilmiştir.	Perron’un yapısal kırılma testi	Peacock-Wiseman Hipotezini doğrulamak için toplam devlet harcamaları, GSMH ve GSMH’deki hükümet harcamalarının oranında yapısal bir kırılma izlenmemiştir.
Devereux ve Wen (1998)	Siyasal kriz dönemleri, kamu harcamalarının GSYH arasındaki payı 52 ülke (Kuzey ve Latin Amerika ile Avrupa ve Asya ülkeleri) için incelemiştir.	Veri analizi	Siyasi krizlerin ve yaşanan politika istikrarsızlıkların ekonomik büyümeyi yavaşlattığını ve kamu harcamalarında ise artışa yol açtığını ortaya çıkarmıştır.
Henry ve Olekalns (2010)	Birleşik Krallık’ta Peacock-Wiseman’ın geçerliliğini 1836 - 1995 dönemi için Bai- Perron (BP) çoklu kırılma testine tabi tutulmuştur.	Çoklu yapısal kırılma testi	Çoklu yapısal kırılma testi sonucunda Peacock-Wiseman’ın belirttiği 1915 ve 1941 savaş yıllarının yanı sıra 1870 ve 1965 yıllarında da kırılmalar bulunmuştur. Ancak Peacock-Wiseman sıçrama tezini sınamak için yeterli bulunmamıştır.

Efobi ve Osabuohien (2012)	Nijerya için kamu harcamaları ve büyüme ilişkisi 1961-2009 yıllarını kapsayan dönem için VAR modeli ile incelemiştir.	VAR analizi kullanılmıştır.	Bulgular sonucunda, Nijerya'da kamu harcamalarını açıklamada Peacock-Wiseman sıçrama tezinin, Wagner kanuna göre daha baskın olduğunu tespit edilmiştir.
Özsağır (2013)	1923-2012 yılları esas alınarak Türkiye'de askeri darbe dönemlerinde ekonomik performansın ne derece etkilendiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.	Varyans analizi	Türkiye'de yaşanan askeri darbelerin ülke ekonomisinin performansını olumsuz etkilediği ortaya konulmuştur.
Magazzino, Giolli ve Mele (2015)	Avrupa Birliği (AB) ülkeleri açısından Wagner Kanunu'nun geçerliliğini Peacock-Wiseman modelini kullanarak panel veri analizi yöntemiyle 1980-2013 yıllarını kapsayacak şekilde nedensellik yönünden test etmişlerdir.	Panel veri analizi	8 ülke verileri analiz sonucunda Wagner Kanunu'nu destekler nitelikte sonuçlar doğurmuşken, 4 ülke verileri Keynesyen hipotezi doğrular niteliktedir. 12 ülke açısından nedenselliğin varlığına rastlanmamaktadır.
Şanlısoy ve Sunal (2016)	1980-2010 döneminde Türkiye'de kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki sıçrama tezi etkisi dikkate alınarak test edilmiştir. Ayrıca Goffman-Mahar, Gupta-Michas, Mann ve Payne-Ewing modelleri perspektifinde analizler de yapılmıştır.	Birim kök testi, nedensellik ve eşbütünlük testleri	Sadece Peacock-Wiseman modeli kullanıldığında bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Eşbütünlük testleri neticesinde Wagner Kanunu'nun doğru olduğu neticesine varılmıştır.
Ünsal (2016)	1999 Marmara Depremi'nin vergi politikalarına olan etkisi Peacock-Wiseman Sıçrama Tezi esas alınarak teorik olarak yorumlanmıştır.	Belge ve doküman analizi kullanılmıştır.	Özel iletişim vergisinin Peacock-Wiseman tarafından iddia edilen sıçrama tezine paralel sonuçlar elde edilmiştir.
Akalın (2017)	Peacock-Wiseman sıçrama tezinin 1981-2015 dönemi için Türkiye ekonomisi açısından uygunluğu test edilmektedir.	Birim kök testleri ve Yapısal Kırılma Testleri	1993 ve 1999 yılları kırılmalı dönemler olarak alındığında Sıçrama Tezine paralel bir şekilde sonuçlar elde edilmiştir. Buna ek olarak 2004 yılında diğer iki kırılmanın aksine azalış şeklinde bir kırılma saptanmıştır.

Deloitte(2019)	2020 küresel havacılık ve savunma sistemleri hakkında öngörülerini bir rapor halinde sunarak ileri dönemlere ait savunma harcamalarının gelişimi hakkında tahminlerde bulunmuştur.	Veri analizi ve raporlama	Küresel savunma harcamaları, 2019 yılında ani bir sıçrama kaydettiğini ve “2020 Küresel Havacılık ve Savunma Sanayii Öngörülerini” raporunda, “Artan küresel güvenlik kaygılarından ötürü devletlerin ordularını modernize etmeye odaklanacağı” öngörüsüyle 2020 yılında toplam savunma harcamalarının yüzde 3-4 oranında büyüyeceğini tahmin etmiştir.
Kutbay, H., & Gerege, C. (2019).	Türkiye’de 1924 ile 2016 yılları arasında darbe dönemlerinde yaşanan olaylar neticesinde kamu harcamalarındaki artışların sıçrama tezi ile uyumluluğu test edilmiştir.	Yapısal Kırılma Testi	Kamu harcamaları ve vergi gelirlerinin darbe ve savaş dönemlerinde arttığını ve bir daha eski seviyesine dönmediğini ortaya koyarak, sıçrama tezinin doğruluğunu teyit etmişlerdir.
Buhur(2020)	Türkiye’de Pandemi dönemi boyunca devletin rolünün ne derece önemli olduğu ve pandemi sürecinin iktisadi ve mali etkileri ele alınmıştır.	Belge ve doküman analizi	Salgın döneminde alınan mali ve iktisadi tedbirlerin yeterli ölçüde etkili olmadığı sonucuna varılmıştır.
Eissa, N. (2020)	Pandemi sürecinde küresel sağlık harcamalarının sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında kontrolü ve yönetimi üzerine literatür çalışmaları yapılarak politika yapıcılarına tavsiyeler ve çözüm önerileri	Uluslararası kuruluşlardan alınan (WHO, BM gibi) veriler sonucu sınırlanmış yıllar bazında yapılan veri analizi	Sıçrama tezine uygun olarak pandemi sürecinde bireysel sağlık harcamaları ve genel hükümet harcamaları artmıştır.Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için uluslararası kuruluşların sağlık yardımlarına yeniden yapılandırılması, artırılması gereğine dikkat çekilerek, sağlık politikalarının geliştirilmesi gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır.

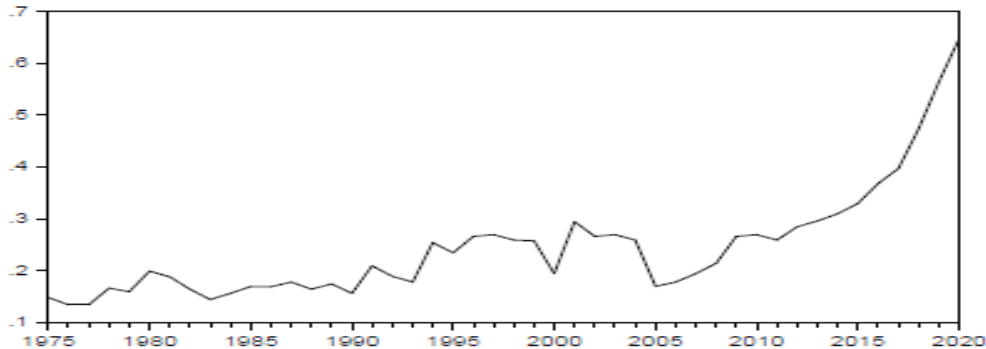
Tian, Nan; Kuimova, Alexandra; Lopes da Silva, Diego; D.Wezeman, Pieter; T. Wezeman, Siemon; (2020)	İkinci Dünya Savaşının ardından yaşanan Soğuk savaş Dönemi ve Sonrasında Küresel Savunma Harcamalarının seyri üzerine çalışma yapmışlardır.	Veri ve Doküman Analizi	Savunma harcamalarının seyri büyük jeopolitik kırılmalar ve ekonomik krizlerden etkilenmiştir. II.Dünya savaşının ardından savunma harcamalarında yaşanan artış soğuk savaş döneminde de devam etmiş ancak soğuk savaş bittikten sonra savunma harcamaları belirgin bir şekilde azalmıştır. Ayrıca ABD’de 11 Eylül 2001 terör saldırısı ile birlikte savunma harcamalarının arttığını 2008 küresel krizinde dahi artışın devam ettiğini ortaya koyarak sıçrama tezinin doğruluğunu teyit eder bir sonuç ortaya çıkarmışlardır. Küresel savunma harcamaları, 2019 yılında ani bir sıçrama kaydetmiştir.
---	---	-------------------------	--

5. EKONOMETRİK ANALİZ

5.1. Verilerin Derlenmesi ve Zaman Serisi Grafiği

Bu çalışmada Peacock – Wiseman (1961) tarafından ortaya atılan sıçrama tezinin geçerliliği Türkiye’de 1975-2020 yıllarını kapsayan dönem için test edilmiştir. Çalışmada kullanılan merkezi yönetim harcamaları ile GSYİH verileri TCMB’nin veri sisteminden (EVDS) elde edilmiştir. Reel artışı ifade etmesi açısından merkezi yönetim harcamaları GSYİH’ya oranlanarak yeni bir zaman serisi veri seti elde edilmiştir. Zaman serisi analizleri için Eviews 8 paket programı kullanılmıştır. Şekil 2’de Türkiye’de 1975-2020 dönemine ait kamu harcamalarının GSYİH’ya oranının zaman serisi grafiği gösterilmektedir.

Şekil 2. Türkiye’de Kamu Harcamalarının Seyri (1975-2020)

Kaynak:(TCMB)

Şekil 2 incelendiğinde kamu harcamalarında 1980, 1994, 2001, 2008 ile 2015 ve devam eden yıllarda sıçrama şeklinde artışlar görülmektedir. Dikkat edilecek olursa söz konusu yılların Türkiye’de ekonomik, sosyal, siyasal nedenlerle ortaya çıkan yerel ve küresel kriz dönemleri olduğu görülmektedir.

5.2. ADF Birim Kök Testi

Durağan olmayan zaman serileri ile yapılan tahminlerde sahte regresyon sorunu ortaya çıkmaktadır (Granger ve Newbold: 1974: 111). Bu nedenle zaman serilerine durağanlık testi yapılmaya başlanmıştır. Dickey-Fuller birim kök testi, bir zaman serisine ilişkin durağanlığı incelemede sıklıkla kullanılan testlerden biridir (Bozkurt, 2007: 39) Çalışmada Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testi yapılmış ve zaman serisinin birinci fark $I(1)$ 'de durağan olduğu görülmüştür.

Tablo 2. ADF Birim Kök Test Sonucu

Hipotez	Düzye I(0)		Birinci FarkI(1)	
	t-statistic	Prob.	t-statistic	Prob
H_0 : Zaman serisi birim kök içerir. H_1 : Zaman serisi birim kök içermez.				
	-3.491319	0.3085	-4.623395	0.0493

Tablo 2’de yer alan sıfır hipotez (H_0) zaman serisinin birim kök içerdiğini yani durağan olmadığını, alternatif hipotez (H_1) ise birim kök içermediğini yani durağan olduğunu ifade etmektedir. Zaman serisinin düzeyde $I(0)$ olasılık değeri $0.3085 > 0.05$ ’ten büyük olduğu için sıfır hipotez kabul edilir. Yani zaman serisi düzeyde birim kök içermektedir. Zaman serisinin birinci farkı $I(1)$ alındığında olasılık değeri $0.0493 < 0.05$ ’ten küçük olduğu için sıfır hipotez reddedilir ve alternatif hipotez kabul edilir. Yani değişkene ait zaman serisi birinci fark $I(1)$ ’de birim kök içermez ve durağandır.

5.3. Bai-Perronve CUSUMQ Yapısal Kırılma Testi

Çalışmada Türkiye’de 1975-2020 dönemini kapsayan yıllar için kamu harcamalarında sıçrama şeklindeki artışların gösterilmesinde Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testi kullanılmıştır. Bu testin en belirgin özelliği, değişkene ait zaman serisi için özelden genele doğru her bir yapısal kırılmayı gösterebilmesidir (Esteve ve Requena, 2006: 119) Tablo 3’de değişkene ait zaman serisi için Bai-Perron yapısal kırılma test sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 3. Bai-Perron Yapısal Kırılma Test Sonucu

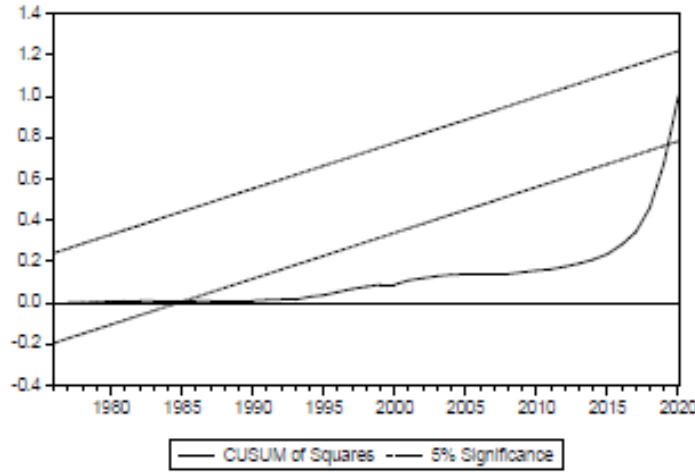
Breaks	# of coefficient	Sum of Sq reside	Log-L	Schwartz Kriteri	LWZ* Kriteri
0	1	0.513032	38.13817	-4.412827	-4.365109
1	2	0.182268	61.94000	-5.281227	-5.136569
2	5	0.113177	72.90010	-5.591290	-5.347527

Zaman serisine ilişkin yapısal kırılma yılları

1. 2015
2. 1994 2015
3. 1994 2009 2015
4. 1994 2003 2009 2015
5. 1985 1994 2003 2009 2015

Bai ve Perron (1998), zaman serilerinde çoklu yapısal kırılmayı göstermek için hata kareler toplamının minimum değerlerini temel alan alternatif bir yöntem önermiştir. Tablo 3’de verilen Bai-Perron yapısal kırılma test sonucuna göre, Türkiye’de 1975-2020 dönemini kapsayan yıllar için kamu harcamalarında Schwartz ve LWZ kriterleri çerçevesinde her iki kriterin minimum olduğu noktada 1985, 1994, 2003, 2009 ve 2015 yılları için beş yapısal kırılmanın olduğu tespit edilmiştir. Zaman serisinde yapısal kırılmanın varlığı CUSUM ve CUSUMQ testine de başvurularak belirlenebilmektedir (Brown vd., 1975: 149). Bu testler, seriye ilişkin ardışık tekrar eden hata terimlerinin veya karesinin toplamı alınır ve %5 anlamlılıkla katsayıların istikrarını ortaya koyar. Eğer hata terimlerinin veya karesinin grafiği, belirlenen güven aralığı dışında kalırsa yapısal kırılma kabul edilir. CUSUM ve CUSUMQ testinde yapısal kırılma kendi içinde belirlenmekte ve test ayrıca bir tarih vermemektedir (Akçağlayan ve Kayıran, 2010: 140-141). Çalışmada CUSUMQ testi tercih edilmiştir. Şekil 3’de görüldüğü üzere, CUSUMQ testinden elde edilen eğri, %5 anlamlılık düzeyi için güven aralığı sınırlarının dışında kalmaktadır. Bu durum yapısal kırılmayı ifade etmekte ve Bai-Perron yapısal kırılma testinin bulgularıyla da uyumaktadır.

Şekil 3. CUSUMQ Yapısal Kırılma Test Sonucu

Bai-Perron ve CUSUMQ test sonuçları incelendiğinde; Türkiye’de 1975-2020 döneminde tespit edilen kamu harcamalarının seyrine ilişkin yapısal kırılmaların, Türkiye’de yaşanan ekonomik ve sosyal değişimlerin, krizlerin yaşandığı dönemlere karşılık geldiği görülmektedir. Bu bakımdan;

- i. 1980- 1985 yapısal kırılma döneminde, 24 Ocak 1980 kararları uygulamaya konulmaya başlamış ve Türkiye’de ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilerek ihracata dayalı sanayileşme stratejisine geçilmiştir.
- ii. 1994 yapısal kırılma döneminde, Türkiye’de kamu borçlarının sürdürülebilirliği çerçevesinde ortaya çıkan borç krizi yaşanmış ve 5 Nisan 1994 Ekonomik kararları alınmıştır.
- iii. 2001-2003 yapısal kırılma döneminde, 2001 Şubat ayında finansal ve bankacılık krizi yaşanmıştır.
- iv. 2008-2009 yapısal kırılma döneminde, ABD’de Mortgage Piyasasında patlak veren ve tüm Dünya ekonomilerine yayılan finansal kriz ve bu krizin Türkiye ekonomisine yansımaları ortaya çıkmıştır.
- v. Son olarak 2015-2020 yapısal kırılma döneminde ise 15 Temmuz darbe girişimi, döviz krizi ve özellikle Covid-19 pandemisinin yaşandığı dönem olmuştur.

6.SONUÇ ve ÖNERİLER

Devletlerin üstlendiği görevler sonucu gerçekleştirmek zorunda oldukları kamu harcamaları zaman içinde ve hemen her ülkede artmaktadır. Kamu harcamaları görünüşte ve gerçekte artış göstermekle birlikte, gerçekte artış nedenlerini açıklamaya çalışan birçok teorik görüş bulunmaktadır. Bunların en önemlilerinden birisi kamu harcamalarının sürekli bir şekilde ve milli gelir artış hızından daha

fazla arttığını ifade eden Wagner kanunudur. Wagner kanununa yönelik yapılan eleştirilerin de etkisi ile kamu harcamaları artışının sebepleri daha geniş sorgulanır hale gelmiştir. Nitekim Peacock ve Wiseman'in ortaya attığı sıçrama tezi ile başka bir boyut kazanmıştır. Peacock ve Wiseman, olağanüstü dönemlere ait analizlere ağırlık vermiş, böylece Wagner ve diğer teorisyenlerden ayrılarak kamu harcamalarının artış nedenlerini farklı bir noktaya çekmiştir.

Türkiye'de 1975'ten 2020 yılını kapsayan dönemde birçok olağanüstü durum yaşanmıştır. Bu olağanüstü dönemlerde sosyal ve ekonomik hayatta yaşanan birçok kaos, darbe, kriz, deprem ve salgın gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Nitekim Türkiye'de 1980 sıkıyönetim hali ve sonrasında 24 Ocak kararları alınmış ve 1994 yılında patlak veren borç krizi yaşanmıştır. Sonrasında Cumhuriyet tarihinin en ciddi etkileri olan Kasım 2000 ve Şubat 2001 bankacılık krizleri yaşanmış ve son dönemlerde 15 Temmuz darbe girişimi ve 2019 Covid 19 salgını meydana gelmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'de 1975-2020 yılını kapsayan ve yukarıda belirtilen dönemlerde kamu harcamalarının artış seyri Türkiye açısından incelenmiş ve yaşanan artışların sıçrama tezi ile ilgili uyumluluğu test edilmiştir. Merkez bankası verilerinin kullanıldığı analizde önce serilerin durağan olmadığı daha sonra ADF birim kök testi sonucunda farkları alındığında durağan olduğu ortaya çıkmıştır. Daha sonra Bai-Perron çoklu kırılma neticesinde 1985, 1994, 2003, 2009 ve 2015 yıllarında kırılmalar meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu sonuç, CUSUMQ yapısal kırılma testinin bulgularıyla da desteklenmiştir. Darbe, kaos, kriz gibi ekonomik ve siyasi krizlerin yaşandığı dönemlerin etkilerini hissettirdiği yıllarda kamu harcamalarının reel olarak artışı incelenmiş ve bu olağanüstü dönemlerdeki artışın sıçrama şeklinde olduğu görülmüştür. Olağanüstü dönem etkisini yitirdikten sonra kamu harcamalarını seyri azalsa da kamu harcamaları eski düzeyine düşmemiştir. Bu durum sıçrama tezinin olağanüstü dönemler ve sonrasında Türkiye için geçerli olduğunu göstermiştir.

Hükümetlerin olağanüstü dönemlerde artan kamu harcamaları dolayısıyla bütçelerinde meydana gelebilecek açıkların ortaya çıkaracağı riskleri azaltacak önlemleri önceden almaları gerekmektedir. Normal dönemlerde mali disiplinden taviz vermemek, olağanüstü dönemlerde kullanılmak üzere amacına uygun fon tahsisleri sağlamak, toplanılamayan kamu gelirlerinin üzerine gidilerek denetim veya düzenlemeler yoluyla bu gelirleri toplar hale getirmek, gereksiz nitelikte ve savurganlığa yol açacak harcamalardan vazgeçerek daha az borçlanan ve kamu geliri kendine yeter bir bütçe oluşturmak gerekmektedir. Olağanüstü dönemler adından da anlaşılacağı üzere öngörülemez durumlardır. Tahmin edilmesi zor olan bu dönemlerde kronikleşen sorunların neticesinde ortaya çıkması muhtemel bir takım ekonomik ya da siyasi istikrarsızlıkların etkisini azaltmaya dönük bir takım yasal düzenlemelere gitmek kaçınılmazdır. Türkiye'de politika yapıcıların, sorunlar ortaya çıkmadan önce bilim insanları ve uzmanların görüşleri ve uyarıları dikkate alınarak olası senaryolara karşı ekonomik, siyasi ve sosyal hazırlıkları ertelemeyen gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akalın, U. S.(2017). "Kamu Harcamaları ve Ekonomik Krizler: Peacock ve Wiseman Sıçrama Tezi Çerçevesinde Türkiye Örneği", Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi S.B.E. İktisat A.B.D. Yüksek Lisans Tezi, Karaman.

Akbulut, E. Y. (1993). "Harcamaların Sıçramalı Artışı Tezi: Askeri Darbelerin Kamu Harcamalarının Artış Trendi Üzerindeki Etkileri" Maliye Araştırma Merkezi Konferansları.245-259.
Akçağlayan, A. ve Kayıran, M. (2010). "Türkiye'de kamu harcamaları ve gelirleri: nedensellik ilişkisi üzerine bir araştırma", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 5 (2) :129-146.

Akdoğan, A. (2014). Kamu Maliyesi, Gazi Kitabevi, Ankara

Akdoğan, A. (2016). Kamu Maliyesi, 17. Baskı, Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti., Ankara.

Arslan, A. (2002). "Kamu Harcamalarında Verimlilik, Etkinlik Ve Denetim", Maliye Dergisi, 140(2): 1-14.

- Bai, J.&Perron, P. (1998).“EstimatingAnd Testing Linear Models With Multiple Structural Breaks”, *Econometrica*, 66: 47-78.
- Bonin, J.M., Finch, B.W. &Waters J.B. (1969). “Alternative Tests of the Displacement Effect Hypothesis, *Public Finance*”, 24 : 441-452.
- Bozkurt, H. (2007).*Zaman Serileri Analizi*, Ekin Kitapevi, Bursa.
- Brown, R. L.; Durbin, J.Evans,& J. M. (1975), *TechniquesForTestingTheConstansy Of Regression Relations Over Time*, *Journal of Royal Statistical Society, Series B*, 37: 149-163.
- Buhur, S. Koronavirüs Sürecinde Devletin Mali ve İktisadi Rolünün Değerlendirilmesi, https://www.researchgate.net/profile/Sami_Buhur/publication/344783528_KORONAVIRUS_SUR_ECINDE_DEVLETIN_MALI_ve_IKTISADI_ROLUNUN_DEGERLENDIRILMESI/links/5f8ffd6c92851c14bcd873a9/KORONAVIRUeS-SUeRECINDE-DEVLETIN-MALI-ve-IKTISADI-ROLUeNUeN-DEGERLENDIRILMESI.pdf.Erişim Tarihi Aralık, 2020.
- Cullis, J.& Jones, P. (1992), *Public Finance and Public Choice*, McGraw-Hill Book Company: 38,England.
- Deloitte, (2019), “2020 Global Aerospace And Defense İndustry Outlook”, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/ Documents/energy-resources/us-2020-global-aerospace-defence-outlook.pdf>. Erişim Tarihi 14 Temmuz, 2020.
- Devereux, M. B. & Wen, J-F. (1998). Political Instability, Capital Taxation, and Growth, *European Economic Review*, 42: 1635—1651.
- Edizdoğan, N. (2008). *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayınevi,Bursa.
- Edizdoğan, N.; Gümüş, E., & Çetinkaya, Ö. (2019). *Kamu Maliyesi*. 10. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Efobi, U.&Osabuohien, S.,(2012).“Government Expenditure in Nigeria: An Examination of Tri-Theoretical Mantras, *Journal of Economic and Social Research*”, 14(2): 27-52.
- Eissa, N. (2020). “Pandemic preparedness and public health expenditure”, *Economies*, 8(3):60.
- Esteve, V.&Requena, F. (2006).“A Cointegration Analysis Of Car Advertising And Sales Data İn The Presence Of Structural Change, *Int. J. Of The Economics Of Business*”, 13(1): 111–128.
- Goffman, I. J. &Mahar D. J. (1971), “The Growth of Public Expenditures in Selected Developing Countries: Six Carribean Countries, 1940-65”, *Public Finance*, 26(1): 57-74.
- Granger, W.J. &Newbold, P. (1974), *SpuriousRegressions İn Econometrics*, *Journal of Ekonometrics*,2(2):111-120.
- Gupta, S.P. (1967). “Public Expenditures and Economic Growth”, *Public Finance/Finances Publiques*, XXII (4): 433-443.
- Henry O. & Olekalns N. (2010). "Peacock And Wiseman's Displacement Hypothesis: Some New Long-Run Evidence For The UK". *Applied Economics*, 42(11):1455-1460.
- Hızarcı, B. (2007). “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkininın Wagner Kanunu İle Analizi: Türkiye Örneği”, *Yüksek Lisans Tezi*, ZKÜSBE, Zonguldak.
- Kutbay, H. & Gerede, C. (2019). “Sıçrama Tezinin Türkiye’de Geçerliliği: Darbeler Bakımından Bir Analiz”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2):1975-1990.
- Lonik, K. A. T. (1998). “TheOrising Government Expenditure Growth İn Malaysia, 1961-1990: An Econometrics Analysis Of Wagner's Law, Keynesian Relation And Peacock-Wiseman Hypothesis”, *Doctoral Dissertation*, University Of Leicester.
- Magazzino, C.; Giolli, L. &Mele, M. (2015). “Wagner's Law and Peacock and Wiseman's Displacement Effect İn European Union Countries: A Panel Data Study”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(3):812-819.
- Musgrave, R. A. ve Musgrave, P. B. (1976). *Public Finance in Theory and Practice*, Second Ed., Kosaido Printing: 7,Tokyo,

- Nadaroğlu, H. (1996). Kamu Maliyesi Teorisi, Beta Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Nadaroğlu, H. (1998). Kamu Maliyesi Teorisi, Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 10. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Nagarajan P. (1979). “Econometric Testing of the 'Displacement Effect Associated With A Non Global Social Disturbance in India”, Public Finance, 34(1): 110-111.
- Öğretir, H. (2020). Maliye Konu Anlatımı, 4T Yayınevi, İstanbul. Ed. Prof. Dr. Yüksel Bilgili
- Özsağır, A. (2013). “Askeri Darbe ve Müdahalelerin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği, Gaziantep University Journal of Social Sciences”, 12(4):759-773.
- Peacock, A. ve Wiseman, J. (1961). The Growth of Public Expenditure in the United Kingdom, Princeton University Press, Princeton.
- Peacock, A. T.; Wiseman, J. & Veverka, J. (1967). The Growth Of Public Expenditure İn The United Kingdom (Vol. 1). Allen & Unwin, U.K.
- Pehlivan, O. (2015). Kamu Maliyesi, Murathan Yayınevi, Trabzon.
- Şanlısoy, S. ve Sunal, O. (2016). “Kamu Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi”, 7 (17): 102-122.
- Tian, Nan; Kuimova, Alexandra; Lopes da Silva, Diego; D. Wezeman, Pieter; T. Wezeman, Siemon; (2020), “Trends In World Military Expenditure, 2019”, SIPRI, (Nisan 2020), https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-04/fs_2020_04_milex_0.pdf. Erişim Tarihi: 14 Temmuz, 2020.
- Ünsal, H. (2016). “Doğal Afetlere Yönelik Vergi Politikaları ve Türkiye Uygulamalarının İncelenmesi”, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), İstanbul.
- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu md.3,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5018.pdf>. Erişim Tarihi Aralık,2020.